

جاذبه‌های گردشگری شهرستان‌های فارسان و کوهرنگ

محمد رضا شفیعی

کارشناس ارشد جغرافیای انسانی، دانشگاه شهید بهشتی تهران

چکیده

با گسترش مراکز شهری و رشد پدیده شهرنشینی، اشتیاق به سیروسایاحت و سیروسفر روزافزون شده است. به طوری که مشتاقان این امر با عنوان گردشگر در اقصی نقاط کره خاکی و در برخی مناطق به دور از محدودیت‌های سیاسی - جغرافیایی اوقات فراغت را تکامل بخشیدند. مطالعه حاضر با هدف بررسی، شناخت و معرفی جاذبه‌های گردشگری در شهرستان‌های فارسان و کوهرنگ انجام پذیرفته است. در روش تحقیق مذکور از ترکیب مطالعات اسنادی موجود در سازمان‌های ذی ربط و پیمایشی (بررسی‌های میدانی و مشاهدات مستقیم) برای گردآوری آمار و اطلاعات مورد نیاز استفاده شده است. نتایج مطالعات نشان داد که شهرستان‌های فارسان و کوهرنگ به عنوان دو قطب گردشگری استان چهارمحال و بختیاری دارای پتانسیل‌های سیاحتی متعددی هستند که در این پژوهش، این جاذبه‌ها از دو منظر جاذبه‌های طبیعی و جاذبه‌های انسانی مورد بررسی قرار گرفته است. از جاذبه‌های طبیعی این دو شهرستان می‌توان به عامل آب‌وهوای دلپذیر به‌ویژه در فصول بهار و تابستان و پوشش برف و ناهمواری‌ها و امکانات و جاذبه‌های آن در فصل زمستان، یخچال‌های طبیعی و ارتفاعات و قله آن، غارهای آبی و یخی، حدود ۱۱ رشته رودخانه دائمی و فصلی، جاذبه‌های آبی دیگر (چشمه و آبشار و آب‌نماهای زیبا)، مزارع ماهیگیری به همراه چشم‌اندازهای طبیعی زیبا و دلپذیر و حواشی آن‌ها، فضاهای جنگلی و سرسبز (به‌ویژه دشت لاله) اشاره کرد. از جاذبه‌های انسانی این دو شهرستان می‌توان به قلاع که قبلاً مرکز فرماندهی خوانین بوده و اکنون دارای شاخصه‌های هنری و معماری آن زمان است، ۶ اثر تاریخی (کتیبه، آثار صخره‌ای و سنگی)، ۵ باب امامزاده و بقاع متبرکه و فرهنگ عشایری (زندگی ایلی، سیاه‌چادر، لباس‌های محلی، گویش، جشن‌ها و مراسم، صنایع دستی و ...) اشاره کرد. در این پژوهش، همچنین مشکلات و تنگناهای توسعه گردشگری در این دو شهرستان به همراه رهنمودهایی در این خصوص به گونه‌ای فهرست‌وار آمده است.

کلیدواژه‌ها: گردشگری، فارسان، کوهرنگ، چهارمحال و بختیاری، جاذبه‌های طبیعی، جاذبه‌های انسانی

با توجه به سیاست محرومیت‌زدایی و عنایات خاص مقام معظم رهبری و رئیس‌جمهوری در خصوص شباهت زیاد استان چهارمحال و بختیاری به طبیعت زیبای کشور سوئیس، سرمایه‌گذاری در بخش سیروسیاحت در شهرستان‌های فارسان و کوهرنگ به‌عنوان مناطقی از استان چهارمحال و بختیاری می‌تواند گام‌های ارزنده‌ای را در زمینه رفع محرومیت این استان بردارد.

هدف از تحقیق حاضر، بررسی و شناخت جاذبه‌های گردشگری در شهرستان‌های فارسان و کوهرنگ است تا شاید مسئولان و دست‌اندرکاران ذی‌ربط نسبت به امکانات تفریحی و سیاحتی این مناطق شناخت پیدا کنند و با بهره‌گیری مطلوب‌تر از این توان‌ها به برنامه‌ریزی و توسعه این مناطق بپردازند.

روش تحقیق ابتدا بر جمع‌آوری اطلاعات و اسناد و مدارک از منابع موجود در ادارات و سازمان‌های ذی‌ربط متکی بوده، ولی عمدتاً بررسی‌های میدانی و مشاهدات مستقیم روشی بوده است که پژوهشگر به علت کمبود منابع مکتوب، بیشتر از آن بهره برده است.

جاذبه‌های سیاحتی شهرستان‌های فارسان و کوهرنگ

شهرستان‌های فارسان و کوهرنگ به‌عنوان دو قطب گردشگری استان چهارمحال و بختیاری دارای جاذبه‌های سیاحتی متعددی هستند. شناسایی و معرفی این جاذبه‌ها می‌تواند زمینه‌های توسعه صنعت جهان‌گردی - ایران‌گردی را در منطقه فراهم آورد.

الف. جاذبه‌های طبیعی

یکی از مهم‌ترین انگیزه‌های بازدیدکنندگان از منطقه فارسان و کوهرنگ در فصول بهار و تابستان، عامل آب‌وهوای دلپذیر و مطبوع بوده است. براساس بررسی‌های اقلیمی انجام‌شده، منطقه بافت و دوآب در تابستان با دمای میانگین $30/8$ درجه سانتی‌گراد دارای هوای گرم و منطقه چلگرد و ارتفاعات چری و شمال‌غربی شهرستان در همین فصل با متوسط 20 درجه سانتی‌گراد از هوای مطبوع برخوردار است. در فصول زمستان و پاییز در ارتفاعات به‌ویژه ارتفاعات

مقدمه

در سراسر کشور باستانی و پرجاذبه ایران، مکان‌های زیبا و دیدنی، آثار ارزشمند تاریخی و به یاد ماندنی و منظره‌های زیبای طبیعی و... زمینه‌های جذب هزاران انسان را فراهم آورده است. شهرستان‌های فارسان و کوهرنگ از مهم‌ترین شهرستان‌های استان چهارمحال و بختیاری و نیز بخشی از پیکره پرجاذبه ایران زمین، دارای ویژگی‌ها و قابلیت‌های بارزش، کم‌نظیر و گاهی منحصربه‌فرد و توأم با جذابیت‌های فرهنگی و تاریخی هستند که با شناخت و توجه و سرمایه‌گذاری روی جاذبه‌های مهیا و نامهیای آن‌ها می‌توان شهرستان‌های مذکور را به اماکن پرجاذبه ایران‌گردی و جهان‌گردی خارجی در سطح استان، کشور و در سطح جهانی تبدیل کرد. از لحاظ جغرافیایی این دو شهرستان مجاور هم در شمال غربی استان چهارمحال و بختیاری واقع شده‌اند که از شمال به استان اصفهان، از شرق به شهرستان شهرکرد، از جنوب به شهرستان اردل و از غرب به شهرستان‌های ایذه و مسجدسلیمان از توابع استان خوزستان محدود می‌شوند. این دو شهرستان جمعاً 3725 کیلومتر مربع مساحت دارند و $22/5$ درصد از کل مساحت استان را تشکیل می‌دهند. بر اساس آخرین تقسیمات کشوری دو شهرستان مذکور دارای 8 مرکز شهری (فارسان، چلگرد، جونقان، باباحیدر، گوجان، چلیچه، پردنجان، بافت) سه بخش، 7 دهستان، 288 روستا و 130 مزرعه هستند. جمعیت این دو شهرستان در سال 1390 معادل 129856 نفر بوده و در آن زمان $14/5$ درصد از جمعیت کل استان در این دو شهرستان به سر می‌برده‌اند. از کل جمعیت شهرستان‌های مذکور، حدود 50 درصد در نقاط شهری سکونت داشته‌اند و جمعیت غیرساکن (عشایری) شهرستان‌های مذکور در سال 1390 برابر 16825 نفر بوده که $13/2$ درصد کل جمعیت این دو شهرستان را شامل می‌شده است. شهر فارسان به‌عنوان مرکز شهرستان فارسان تا مرکز استان (شهرکرد) حدود 35 کیلومتر فاصله دارد و فاصله شهر چلگرد (مرکز شهرستان کوهرنگ) تا مرکز استان معادل 91 کیلومتر است. این دو شهرستان از جاذبه‌های متعددی برخوردار بوده‌اند، ولی محرومیت موجود مانع از هنرنمایی این دو شهرستان در نمایش جاذبه‌هایشان بوده است.

شمال غربی شهرستان کوهرنگ و زردکوه سرما حاکم است و این در صورتی است که در این فصل در درهٔ بازفت هوای خنکی جریان دارد. به همین دلیل اهالی دو استان اصفهان و خوزستان می‌توانند اوقات فراغت خود را در فصول بهار و تابستان در منطقهٔ چلگرد و ارتفاعات زردکوه بگذرانند و در فصول پاییز و زمستان از هوای خنک حواشی درهٔ پرپیچ‌وخم و زیبای بازفت بهره ببرند. بنابراین دمای مطلوب و هوای خنک و معتدل در فصول بهار و تابستان از مهم‌ترین منابع جهان‌گردی این مناطق به‌شمار می‌روند و می‌توانند زمینه‌ساز جهان‌گردی تابستانی شوند.

درجه حرارت مناسب در فصل زمستان، میزان آفتابی بودن روزها، سرعت باد، پوشش برف و ناهمواری‌ها از جمله عوامل مناسبی هستند که در جهان‌گردی زمستانی مناطق فارسان و کوهرنگ نقش بسزایی دارند. در این زمینه در مناطق فارسان و کوهرنگ حدود ۲۵ روز از سال، آسمان به‌صورت آفتابی، درصد آرامش هوا در ماه‌های سال بین ۷۰-۸۰ درصد و در ماه‌های دی و بهمن حدود ۹۰ درصد گزارش شده است. ناهمواری‌های این مناطق تا حدودی از نوع آلبی و اسکاندیناوی است و ریزش برف در این مناطق غالباً از آذرماه و استثنائاً از اواسط آبان‌ماه آغاز می‌شود و تا اسفندماه ادامه می‌یابد و میانگین ارتفاع برف در حداقل منحنی تراز ۳۰۰۰-۲۵۰۰ متر حدود ۵ متر و در ارتفاعات بالای ۳۰۰۰ متر به ۱۰ متر می‌رسد و سطح پوشش دائمی منطقه حدود ۱۹۰ کیلومتر است. بر اساس ویژگی‌های اقلیمی مذکور، مناطق کوهستانی شهرستان‌های فارسان و کوهرنگ (به‌ویژه در ارتفاعات

زردکوه بختیاری) با شیب‌های ملایم در دامنه‌های خود و پهنه‌های وسیع برف می‌توانند برای احداث پیست‌های اسکی در مقیاس‌های مختلف مناسب باشند و توسعهٔ ورزش‌های زمستانی را فراهم سازند. در منطقهٔ کوهرنگ ارتفاعات متعددی وجود دارد که هر یک دارای قلهٔ مختلفی است. ارتفاعات منطقه عمدتاً از مجموعه جبال زاگرس انشعاب یافته‌اند و معروف‌ترین آن‌ها زردکوه است که مرتفع‌ترین قلهٔ آن حدود ۴۵۵۰ متر از سطح دریا ارتفاع دارد.

ارتفاعات زردکوه به دلیل یخچال‌ها و ارتفاعات خاص خود مورد توجه کوه‌نوردان کشور است به‌طوری که در مواقع مختلف به قله آن صعود می‌کنند. قله عمدهٔ زردکوه عبارت‌اند از: دوزده، شاه‌شهیدان، کلونچی و ... . چال‌مشیان و زردکوه کلونچی دو یخچال معروف این قله به‌شمار می‌روند. از قله دیگر واقع در محدودهٔ شهرستان‌های فارسان و کوهرنگ می‌توان به قله سالدارون، هفت‌تنان، کوه سوخته، کربوش، زرآب‌میلی و دالانک اشاره کرد که به لحاظ چشم‌اندازهای طبیعی منحصر به فرد مورد توجه کوه‌نوردان کشور قرار گرفته‌اند. غارها از دیگر جاذبه‌های سیاحتی شهرستان‌های فارسان و کوهرنگ به‌شمار می‌روند که معروف‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از: غار سراب باباحیدر، غار آقا سیدعیسی، پیرغار و غاریخی. غار آبی سراب باباحیدر به طول ۶۰۰ متر در فاصلهٔ ۱۸ کیلومتری غرب شهر فارسان قرار دارد. در دالان طبیعی این غار حوضچه‌های آبی و ستون‌های زیبای استالاکتیت و استالاکتیک از دیدنی‌ترین مناظر این غار طبیعی است.

حدود ۳۰ رشته چشمهٔ دائمی در سطح مناطق فارسان و کوهرنگ به‌صورت پراکنده وجود دارند که هر یک پیرامون خود مناظر زیبا و پرتفاوتی را پدید آورده‌اند. مسافری که در بهار یا تابستان به منطقه وارد می‌شود، هر جا قدم بگذارد با چشمه‌های بهاری مواجه می‌شود که از پر جاذبه‌ترین این چشمه‌ها می‌توان به چشمه دیمه در نزدیکی چلگرد و چشمهٔ پیرغار در نزدیکی شهر فارسان اشاره کرد. این دو چشمه معروف در سال‌های اخیر توانسته‌اند محیط‌های دلپذیری را برای بازدیدکنندگان بومی و غیربومی فراهم کنند. چشمه دیمه در فاصلهٔ ۱۵ کیلومتری شهر چلگرد و ۵۵ کیلومتری شهر فارسان واقع شده و بیشه‌زارهای اطراف آن مجموعاً یک چشم‌انداز طبیعی زیبا و دلپذیر را برای منطقه به ارمغان آورده است که هر کارآفرین یا بازدیدکننده‌ای با دیدن این منظرهٔ طبیعی به شوق می‌آید. در حاشیهٔ روستای ده‌چشمه و در فاصلهٔ پنج کیلومتری شهر فارسان، مکانی بسیار زیبا و دیدنی وجود دارد که به پیرغار معروف است. چشم‌اندازهای طبیعی همچون توپوگرافی و ارتفاعات، چشمه‌ها و بیشه‌زارها و درختان، زیبایی این محل را دوچندان کرده و به محل مذکور زیبایی و طراوت خاصی بخشیده‌اند.

رودخانه‌ها از مهم‌ترین جاذبه‌های سیاحتی منطقهٔ فارسان و کوهرنگ به‌شمار می‌روند. حدود یازده رودخانه همراه با شبکهٔ گستردهٔ نهرها و جویبارهای تشکیل‌دهندهٔ آن‌ها پس از پیمودن سراسر این منطقه به‌طور عمده از طریق دو رودخانهٔ کارون و زاینده‌رود از منطقه خارج می‌شوند و بخشی نیز به تالاب‌ها می‌ریزند. از این رودخانه‌ها می‌توان به کارون، بازفت، دوآب، جونقان، گرگک، سراب، کوهرنگ، شهریاری و بهشت‌آباد اشاره کرد. در بین این رودخانه‌ها، رودخانهٔ بازفت از لحاظ قابلیت سیاحتی اهمیت فراوان دارد. این رودخانه از درهٔ شکفت‌انگیزی عبور می‌کند که حواشی آن را جنگل‌های نسبتاً متراکم بلوط پوشانده که در ترکیب با چشم‌انداز طبیعی رود و کوه، مناظر بدیعی را پدید آورده‌اند.

یکی دیگر از دلربا‌ترین مناطق دیدنی شهرستان کوهرنگ، جاذبه‌های آبی چشمه و آبشار کوهرنگ و آب‌نماهای زیبای آن است که آب‌وهوای مطبوع، وجود چشمه‌سارها، حضور بخشی از ایل بختیاری در فصل ییلاق، وجود جنگل و پوشش گیاهی و قله پوشیده از برف جاذبهٔ این مناطق را دوچندان کرده است. چشمهٔ آب‌معدنی دیمه در

منطقه کوه‌رنگ به‌شمار می‌روند. شکارگاه‌های متعدد که عمدتاً در مجاورت محورهای جهانگردی منطقه کوه‌رنگ واقع شده‌اند از نظر جلب جهان‌گرد با اهمیت‌اند. شکارگاه‌های چلگرد، کوه‌رنگ و ماربر با دارا بودن وحوشی همچون قوچ، میش، بز، پلنگ، خرس قهوه‌ای، گراز و پرندگان‌ی مثل کبک دری، تیهو و عقاب طلایی در برابر دیدگان مسافرانی که از منطقه دیدن می‌کنند چشم‌اندازی زیبا را به نمایش می‌گذارند.

مناطق فارسان و کوه‌رنگ (به‌ویژه کوه‌رنگ) مناطقی کوهستانی و برف‌گیرند و به همین دلیل ارتفاعات برف‌پوش زاگرس و امکانات کم‌نظیر آن برای پرداختن به انواع ورزش‌های زمستانی به‌ویژه اسکی یکی از ارزنده‌ترین جاذبه‌های سیاحتی منطقه به‌شمار می‌روند. پیست‌های اسکی باباحیدر، چلگرد و پیست اسکی تالستانی واقع در عسل‌کشان روستای شیخ‌علیخان از امکانات ورزشی زمستانی هستند که به همین منظور در این دو منطقه دایر شده‌اند. از میان رودخانه‌های منطقه کوه‌رنگ، دو رودخانه بازفت و کوه‌رنگ به دلیل طول مسیر و میزان آب برای اجرای طرح قایقرانی مناسب‌اند. به این مجموعه امکانات قابل توجه، پشت سد کوه‌رنگ را هم باید اضافه کرد که امکانات قابل‌ملاحظه‌ای را برای استقرار تأسیسات ورزش‌های آبی (استخر شنا و اسکی روی آب) پدید می‌آورند. با توجه به وجود عشایر در مناطق فارسان و کوه‌رنگ و نیز علاقه آن‌ها به سوارکاری، امکان برگزاری مسابقات اسب‌سواری و چوگان در فصل تابستان در منطقه وجود دارد. وجود فضا و امکانات جاده‌ای و مسیرهای زیبایی نه‌چندان شلوغ همراه با آب‌وهوای مناسب قابلیت انجام تمرینات و مسابقات

مرکز تفریحی دیمه یکی دیگر از جاذبه‌های سیاحتی منطقه کوه‌رنگ به‌شمار می‌رود. وجود این چشمه که در مجاورت شرکت آب‌معدنی دیمه قرار گرفته در سال‌های اخیر توانسته است جاذبه این کانون تفریحی را بالا ببرد.

مزارع ماهیگیری با چشم‌اندازهای طبیعی مجاور آن از دیگر مراکز جلب سیاح و جهانگرد در مناطق فارسان و کوه‌رنگ به حساب می‌آیند که تعداد این مزارع در این شهرستان‌ها در حال حاضر به نه مزرعه می‌رسد که از معروف‌ترین این مزارع می‌توان به مزارع ماهیگیری مورز، ده‌چشمه، پیرغار و چشمه‌دیمه اشاره کرد، مسافرانی که قصد عزیمت به مراکز تفریحی دیمه و پیرغار را دارند می‌توانند از این مزارع دیدن کنند و با اخذ مجوز از اداره شیلات به صید ماهی بپردازند.

فضاهای جنگلی و سرسبز حواشی رودخانه‌ها (کارون و بازفت) و چشمه‌های دیمه و پیرغار و آب‌نمای تونل کوه‌رنگ یکی دیگر از جاذبه‌های طبیعی مناطق فارسان و کوه‌رنگ به‌شمار می‌روند و می‌توانند مکانی مناسب برای جذب مسافرانی باشند که به‌ویژه از مسیر بازفت - خوزستان در رفت‌وآمدند. در فصل بهار دشت‌های منطقه کوه‌رنگ از گل‌های رنگارنگ و زیبا پوشیده می‌شود که از آن جمله می‌توان به دشت لاله واقع در سرخ‌کوه (هفت کیلومتری شهر چلگرد) اشاره کرد که وسعت آن به چهار کیلومتر مربع می‌رسد. زمان رویش و شکفتن گیاه لاله در این دشت از اواسط فروردین‌ماه شروع و تا اواخر اردیبهشت ادامه دارد. این دشت با لاله‌های واژگون خود در طی حدود یک ماه در برابر دیدگان عموم بازدیدکننده، چشم‌اندازی مسحورکننده و دلربا را به نمایش می‌گذارند و از نقاط بسیار دیدنی

هر گونه کتیبه تاریخی دار است و توسط علی قلی خان سردار اسعد در زمانی که وی زمامداری ایل بختیاری را بر عهده داشته، ساخته شده است و بر این اساس، قدمت آن به بیش از یک صد سال می‌رسد. این قلعه به دلیل ویژگی‌های خاص هنری و کاربرد هنرهای حجاری و چوب‌بری (اعم از منبت، مرصع و گره‌چینی)، گچ‌بری، آیینه‌کاری و نقاشی یک اثر هنری به حساب می‌آید. قلعه سردار اسعد در دو طبقه احداث شده و مصالح به کار رفته در بنای آن خشک با نمای آجر و با ملات گچ و خاک است. قلعه ظاهری دهناش در روستای دهناش منطقه بازفت شهرستان کوهرنگ واقع شده و فاصله آن تا شهر چلگرد معادل ۱۱۰ کیلومتر است. این قلعه در سال ۱۳۳۴ (ق.ه) ساخته شده و شخصی به نام محمد زاهد که در آن زمان سمت کلانتر بازفت را بر عهده داشته این قلعه را ساخته و آن را منزل مسکونی خود قرار داده است. در این قلعه شاهد به کارگیری مصالح آجر و تیرهای چوبی در معماری هستیم. از آثار و بناهای برجای مانده از ادوار تاریخی مناطق فارسان و کوهرنگ، آثار صخره‌ای است. کارشناسان مدیریت میراث فرهنگی استان تاکنون ۱۶ اثر صخره‌ای را در این مناطق کشف کرده‌اند. این آثار عبارتند از: ۱. کتیبه مشروطیت پیرغار؛ ۲. کتیبه سراب جونقان؛ ۳. طاق سنگی‌های جونقان؛ ۴. تونل پارتنی ده چشمه؛ ۵. برد گوری‌های بازفت؛ ۶. نقش برجسته شیرین آب شیرین.

کتیبه‌های مشروطیت پیرغار در دامنه کوهی مشرف بر روستای ده چشمه قرار گرفته و توسط دو تن از رهبران جنبش مشروطه خواهی

دو چرخه سواری را در مناطق کوهرنگ و فارسان می‌سازد و از این نظر می‌توان به مسیرهای شهر کرد - چلگرد و چلگرد - بازفت اشاره کرد.

تمامی راه‌های فرعی روستایی، جنگل‌ها، تپه ماهورها برای پیاده‌روی مناسب‌اند. کوه‌های سنگی و صخره‌ای امکان عملیات سنگ‌نوردی و صخره‌نوردی را می‌سازند و می‌توانند همراه با کوه‌نوردی و فتح قله مورد استفاده قرار بگیرند. در حال حاضر کوه‌نوردان حرفه‌ای برای ورزش کوه‌نوردی از پیست کوه‌نوردی چال‌میشان واقع در ۱۵ کیلومتری شهر چلگرد استفاده می‌کنند.

ب. جاذبه‌های انسانی

مناطق فارسان و کوهرنگ عمدتاً ییلاق عشایر بختیاری و مرکز حکومت خوانین آل‌بویه بوده‌اند و از این رو در اکثر کانون‌های روستایی که قبلاً اترکگاه عشایر و مرکز فرماندهی خوانین آن بوده، قلعه‌هایی به نشانه اقتدار و سلطه خوانین بر منطقه ساخته‌اند. اکنون برخی از این قلعه‌ها تخریب شده (نظیر قلعه اسعدیه چلیچه، چم قلعه و قلعه باباحیدر) و معدودی از آن‌ها به همت وراثت یا سازمان‌های دولتی کمابیش آباد مانده و پابرجا هستند که از آن جمله می‌توان به قلعه سردار اسعد جونقان و قلعه ظاهری دهناش اشاره کرد. قلعه سردار اسعد بختیاری در فاصله ۲۰ کیلومتری شهر فارسان و در مرکز شهر جونقان واقع شده و ساختمان‌های جنبی آن امروزه از بین رفته است. قلعه مذکور فاقد

از آثار صخره‌ای مربوط به دوران پیش از اسلام در منطقه کوه‌رنگ (دهستان بازفت) می‌توان به بردگوری (سنگ‌قبرهای تاریخی) اشاره کرد. بردگوری‌ها با توجه به نحوه استفاده و پیدایش و صعود و نزول مذهب زرتشت، به دوران ماد تا انقراض ساسانی تعلق دارد. از جاذبه‌های تاریخی دیگر در منطقه کوه‌رنگ می‌توان به نقش برجسته «شیرین او» (آب شیرین) اشاره کرد. این اثر سنگی مربوط به دوره ایلامی هاست و به دلیل اینکه در مدخل دره «شیرین او» واقع شده به نقش برجسته «شیرین او» شهرت دارد. این نقش برجسته صحنه سه پیکر انسان (حاکم وقت، وزیر و ملکه انزان) را نشان می‌دهد.

مهم‌ترین جاذبه مذهبی مناطق فارس و کوه‌رنگ امامزاده‌ها و بقاع متبرکه هستند. این امامزاده‌ها به‌عنوان نقاط سیاحتی - زیارتی این دو منطقه به حساب می‌آیند. معماری این بناها همچون باورها و اعتقادات و آداب و رسوم مردمان آن، ساده و بی‌پیرایه است. این معماری از حصاری سنگی به دور یک درخت شروع و به بناهای چهارگوشی با گنبد و اندک تزئیناتی ختم می‌شود. این امامزاده‌ها عموماً با القاب سید، آقا و پیر همراه هستند. براساس تحقیقات و بررسی‌های انجام‌شده در شهرستان‌های فارس و کوه‌رنگ جمعا پنج امامزاده یا بقاع متبرکه شناسایی شده است. این امامزاده‌ها عبارت‌اند از: ۱. امامزاده سید سعید (از نوادگان امام موسی بن جعفر علیه‌السلام) در مرکز روستای چلیچه و در فاصله پانزده کیلومتری شهر فارس؛ ۲. امامزاده سیدمحمد (از نوادگان امام حسن مجتبی علیه‌السلام) واقع

بختیاری به نام‌های سردار اسعد و سردار ظفر نوشته شده‌اند. نوع خط کتیبه‌ها نستعلیق است که گاه با شکسته آمیخته شده و از نظر شیوه نگارش دارای اغلاط دستوری و املائی است. متن این کتیبه‌ها خلاصه‌ای از واقعه مشروطیت و شرح حال لشکرکشی بختیاری‌ها به تهران و اصفهان و نقش سرداران بختیاری در سرکوبی استبداد صغیر و سقوط محمدعلی شاه است. کتیبه بکان مربوط به دوره قاجاریه در تنگ سراب بکان واقع شده و به خط نستعلیق در ۱۵ ساعت توسط فردی به نام اسدالله نوشته شده و بیانگر این واقعه تاریخی است که در سال نهم سلطنت مظفرالدین شاه، خوانین بختیاری به همراه خانواده‌های خود قربانیان و با دستور حک کتیبه مذکور را صادر می‌کنند. طاق‌های سنگی موسوم به خانوی (خان او و ی) به معنای خانه‌خان در هشت کیلومتری جنوب شهر جونقان و در ابتدای تنگ درکش واقع شده است. این طاق‌های سنگی یک اثر ترکیبی از دوره پارت ساسانی به حساب می‌آیند و در نوع خود کمیاب و شگفت‌انگیزند و در آن‌ها از عجیب‌ترین سبک معماری استفاده شده است. تنها حدود یک‌چهارم از این بنا متشکل از پنج طاق با طاق‌های سنگی خشکه‌چین و سقف قوسی است.

تونل پارتی متعلق به دوره پارت‌ها در مکان تفریحی پیرغار واقع شده است. پارت‌ها در آن زمان در زیر دامنه کوه اقدام به حفر این تونل کرده و با به کار بردن مصالحی نظیر سنگ و ساروج از ریزش سقف آن جلوگیری کرده‌اند.

مشکلات و تنگناهای توسعه گردشگری در

شهرستان‌های فارسان و کوهرنگ

۱. نارسایی‌های موجود در شبکه‌های ارتباطی شهرکرد - بازفت - مسجدسلیمان از نظر نوع پوشش بستر جاده و افزایش حجم ترافیک در مسیر اصفهان - شهرکرد - چلگرد در فصول بهار و تابستان و عرض کم جاده در طول بخشی از مسیر مذکور؛
۲. راه‌بندان زمستانی جاده‌های بین‌شهری و روستایی به‌ویژه در مسیرهای فارسان - چلگرد و بن‌بست بودن برخی از راه‌های منتهی به مراکز تفریحی به‌ویژه در منطقه چلگرد؛
۳. نارسایی در زمینه ایاب و ذهاب گردشگران فاقد وسایل نقلیه شخصی و مشکل رفت‌وآمد آن‌ها به مراکز تفریحی - سیاحتی شهرستان‌های مذکور، مثل فقدان ایستگاه و ترمینال ویژه محل سیاح به شکل مستقیم از مراکز استان‌های مجاور؛
۴. کمبود یا فقدان خدمات رفاهی بین‌راهی، نظیر جایگاه‌های سوخت و پمپ‌بنزین، تعمیرگاه ماشین، آپاراتی، تعویض روغن، رستوران، هتل، راهدارخانه، تلفن بین‌راهی، نمازخانه و...؛
۵. پایین بودن سطح کیفیت تسهیلات فیزیکی و خدماتی مسافرخانه‌های موجود در شهر فارسان و پایین بودن سطح بهداشت این مسافرخانه‌ها و فاصله نسبتاً زیاد آن‌ها تا مراکز تفریحی؛
۶. کمبود نسبی تسهیلات اقامتی مناسب، نظیر هتل و مهمانسرا در کل شهرستان‌های فارسان و کوهرنگ؛
۷. نارسایی‌های اقامتی در مراکز تفریحی این مناطق، نظیر فقدان هتل یا مهمانسرا یا واحدهای ویلایی در مراکز تفریحی چشمه دیمه و پیرغار؛
۸. در وضع موجود، پایین بودن سطح کیفیت تسهیلات فیزیکی و خدماتی رستوران‌ها و سایر مراکز پذیرایی موجود در شهر فارسان و پایین بودن سطح بهداشت این مراکز؛
۹. فقدان امکانات پذیرایی کاملاً بهداشتی و منطبق با تقاضای مسافران، نظیر رستوران و چایخانه در شهرهای مناطق فارسان و کوهرنگ؛
۱۰. فقدان امکانات پذیرایی در مراکز تفریحی این دو منطقه، نظیر پیرغار، دیمه چلگرد و دشت لاله؛
۱۱. ضعف نسبی فرهنگ گردشگری در این دو شهرستان و فقدان فرهنگ پذیرش گردشگر خارجی و پایین بودن سطح فرهنگ عمومی استفاده از تأسیسات و امکانات موجود در مراکز تفریحی؛
۱۲. بی‌توجهی گردشگران و افراد محلی به مسئله حفظ محیط زیست و جذابیت‌های طبیعی مراکز تفریحی و عدم توجه مردم محلی به جنبه تفریحی امکانات طبیعی این دو منطقه؛
۱۳. مشکل مالکیت اراضی مزروعی و بایر حواشی مراکز عمده سیاحتی این مناطق و عدم همکاری زارعین زمین‌های اطراف کانون‌های تفریحی از نظر فروش؛
۱۴. عدم معرفی و تبلیغ گسترده از جاذبه‌های سیاحتی این دو شهرستان از سوی مراکز متعدد تصمیم‌گیری؛
۱۵. نبود آمار صحیح از ورود گردشگران به مراکز تفریحی این دو منطقه و ایجاد مشکل در امر برنامه‌ریزی؛
۱۶. تمایل ناچیز بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در زمینه توسعه

در روستای کران و در فاصله هفت کیلومتری شهر فارسان؛ ۳. امامزاده سیدمیراحمد (از نوادگان امام موسی بن جعفر) واقع در روستای کران و در فاصله هجده کیلومتری شهر فارسان؛ ۴. امامزاده سیدعیسی (از نوادگان حضرت امام موسی بن جعفر) واقع در روستای سرآقاسید و در فاصله صد کیلومتری شهر چلگرد؛ و ۵. امامزاده ملک‌خاتون (یکی از نوادگان حضرت امام موسی بن جعفر) واقع در روستای گوشه و در فاصله پانزده کیلومتری شهر فارسان (جایگاه توریسم در اماکن متبرکه استان، صص ۱۷-۱۴). گفتنی است که فصول بهار و تابستان به دلیل وجود آب‌وهوای ملایم و معتدل، بهترین فصول برای زیارت این اماکن مذهبی به‌شمار می‌روند و زائرانی که به اماکن زیارتی فوق‌الذکر عزیمت می‌کنند عمدتاً از اهالی استان چهارمحال و بختیاری هستند. از جاذبه‌های جهان‌گردی فارسان و کوهرنگ می‌توان به جاذبه‌های فرهنگی اشاره کرد. این مناطق از دیرباز محل زندگی عشایر بختیاری بوده‌اند. به همین دلیل کلیه آداب و رسوم متعلق به ایل بختیاری در این مناطق دیده می‌شوند و چشمگیرتر از همه، زندگی اهالی ایل، سیاه‌چادرها، لباس‌های زیبا و رنگارنگ زنان بختیاری و گویش اهالی به زبان لری است. زندگی ایلی با الگوی سکونت و آداب و رسوم خاص خود همواره مورد علاقه سیاحان و دیدارکنندگان داخلی و خارجی بوده است. از سوی دیگر کارهای دستی و صنایع کوچک سنتی، فراورده‌های دامی ویژه، جشن‌های محلی، مراسم و نمایش‌های سنتی موجود در عشایر این مناطق و احیای آن‌ها به خوبی می‌تواند در خدمت توسعه صنعت گردشگری این مناطق درآید. صنایع دستی این دو منطقه شامل بافت گلیم، جاجیم، چوخا، کلاه‌نمدی و نمد و نظایر آن همراه با ویژگی خاص خود می‌تواند در بازارهای محلی و جهان‌گردی عرضه شود و رونق پیدا کند. یکی از دیدنی‌های توجیه‌برانگیز منطقه کوهرنگ کوچ طوایفی از ایل بختیاری است. تماشای کوچ عشایر و نقل‌وانتقال کلیه مایملک یک خانواده توسط چهارپایان، چرای گله‌های گوسفند و بز در دشت‌های سرسبز، صدای نی چوپانان، مراسم سواری و تیراندازی، رقص دسته‌جمعی، مراسم ترکه‌بازی (چوپ‌بازی)، بازی‌های محلی و قصه‌های محلی، حال و هوای خاصی را برای هر تازه‌واردی بر جای خواهند گذاشت.

مراکز سیاحتی این مناطق؛

۱۷. نارسایی در تأسیسات و تجهیزات ورزشی زمستانی و تابستانی در کانون‌های سیاحتی این مناطق.

رهنمودهایی در زمینه رفع مشکلات صنعت جهانگردی در این مناطق

۱. سامان‌دهی شبکه راه‌های ارتباطی موجود در منطقه و اتمام و تشکیل هر چه سریع‌تر جاده‌های در حال احداث منطقه‌ای و بین‌استانی؛

۲. سامان‌دهی شبکه راه‌های ارتباطی منتهی به مراکز تفریحی - زیارتی و تاریخی شهرستان فارسان و کوهرنگ؛

۳. تجهیز سرویس‌ها و ایستگاه‌های ویژه ایاب و ذهاب مسافران به شکل مستقیم از مراکز استان‌ها به هر یک از مراکز جذاب و دیدنی این دو منطقه؛

۴. راه‌اندازی و توسعه تورهای داخلی و بین‌منطقه‌ای برای بازدید مردم از اماکن تفریحی؛

۵. تهیه طرح‌های جامع توسعه بقاع متبرکه و همچنین تکمیل عملیات اجرایی طرح‌های توسعه برخی از بقاع متبرکه؛

۶. توسعه خدمات و تأسیسات رفاهی بین‌راهی، نظیر جایگاه‌های سوخت، تعمیرگاه، آپاراتی، تعویض روغن، رستوران، مراکز خرید، دستشویی‌های عمومی، نمازخانه و چایخانه؛

۷. بالا بردن سطح کیفیت تسهیلات فیزیکی و خدماتی مسافرخانه‌ها و رستوران‌های موجود در شهر فارسان و احداث دو باب هتل یا مهمانسرای بیست اتاقه در مراکز شهرستان‌ها؛

۸. توسعه امکانات مهمان‌پذیری و پذیرایی در مراکز تفریحی و سیاحتی این دو منطقه به‌ویژه از نظر احداث واحدهای ویلایی یک خانوار و دو خانوار و احداث رستوران و سالن‌های غذاخوری صد نفره و احداث چایخانه در جوار مراکز تفریحی منطقه؛

۹. تجهیز مراکز تفریحی منطقه از نظر امکانات ورزشی و سرگرمی برای کودکان و جوانان و همچنین تأمین امکانات روشنایی و برق‌رسانی و تأسیسات بهداشتی مناسب در این کانون‌ها؛

۱۰. حفاظت، بازسازی، مرمت و تملک اماکن تاریخی و آثار باستانی موجود در شهرستان‌های فارسان و کوهرنگ با عنایت بیشتر مقامات و مسئولان ذی‌ربط استان و همچنین تأسیس موزه و نمایشگاه‌های فرهنگی و مردم‌شناسی به‌منظور معرفی و عرضه صنایع‌دستی و گونه‌های گیاهی و آثار تاریخی؛

۱۱. تهیه شناسنامه از جاذبه‌های سیاحتی این دو منطقه همراه با عکس، تهیه فیلم‌های رنگی از منطقه و جاذبه‌های سیاحتی و نمایش آن در سیمای جمهوری اسلامی ایران، تهیه برنامه‌های رادیویی و تبلیغ از طریق سینما توسط نمایش فیلم‌هایی که سراسر آن در مناطق فارسان و کوهرنگ اتفاق می‌افتد و تبلیغ از طریق مطبوعات کشور، چاپ تمبر پست، پوستر، کارت‌پستال از زیبایی‌های منطقه و تهیه بروشور و آلبوم‌های عکس، احداث غرفه‌ها و نمایشگاه‌های صنایع‌دستی این دو منطقه در فرودگاه‌ها و ترمینال‌های بین‌استانی و تهیه یک نقشه مسافرتی از شهرستان‌های فارسان و کوهرنگ که بتوانند موقعیت جغرافیایی جاذبه‌های سیاحتی و تأسیسات و تجهیزات جهانگردی و شبکه راه‌های ارتباطی و فواصل راه‌ها تا مراکز تفریحی

را به گردشگران نشان دهند؛

۱۲. تأمین و برقراری امنیت عمومی و نظم و انضباط اجتماعی در

مراکز تفریحی این دو منطقه؛

۱۳. رواج فرهنگ استقبال از گردشگران در این مناطق و معرفی

جهانگردی به‌عنوان یک صنعت سودآور؛

۱۴. ترغیب و تشویق بخش خصوصی، به‌ویژه سرمایه‌داران محلی

به سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های جهانگردی در این دو شهرستان

و همچنین انجام سیاست‌های تشویقی و حمایتی از طرف دولت به

بخش خصوصی در این زمینه؛

۱۵. مطالعه و تحقیق در زمینه‌های جذب و جلب ایران‌گرد و

جهان‌گرد به این دو منطقه.

منابع

۱. آخوندی، اردشیر، (۱۳۷۲). «قلاع استان چهارمحال و بختیاری». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، دانشکده هنرهای زیبا.
۲. اداره کل حفاظت محیط‌زیست استان چهارمحال و بختیاری. گزارش غار سراب باباحیدر. سال ۱۳۷۳.
۳. اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان چهارمحال و بختیاری. نقشه سیاحتی استان چهارمحال و بختیاری، سال ۱۳۷۰.
۴. استانداری چهارمحال و بختیاری. سیر تحولات تقسیمات کشوری، سال ۱۳۷۰.
۵. اداره کل امور عشایر استان چهارمحال و بختیاری. مطالعات طبیعی، اجتماعی، اقتصادی و زیربنایی منطقه ییلاقی و صمصامی (استان چهارمحال و بختیاری)، جلد اول (اقلیم) و جلد پوشش گیاهی، سال ۱۳۷۴.
۶. اداره کل حج و اوقاف و امور خیریه. جایگاه توریسم در اماکن متبرکه استان چهارمحال و بختیاری، سال ۱۳۷۴.
۷. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان چهارمحال و بختیاری. طرح جامع توسعه چهارمحال و بختیاری، جلد زمین‌شناسی، جلد منابع آب، جلد خاک‌شناسی و جلد خدمات فرهنگی (توریسم)، سال ۱۳۶۵.
۸. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان چهارمحال و بختیاری. طرح مطالعات جامع عشایری. جلد چهارم (پوشش گیاهی) و جلد سیزدهم (ساختار اجتماعی)، سال ۱۳۷۰.
۹. مهندسین مشاور یکم. مطالعات طرح احیاء و توسعه کشاورزی و منابع طبیعی حوزه آبخیز شمالی رودخانه کارون. جلد چهارم (آب‌های زیرزمینی) و جلد شانزدهم (پوشش گیاهی)، سال ۱۳۷۰.